

Emlékeim az 1933-as februári vasutas-sztrájkról

RÉSZLET EGY KÉSZÜLŐ ÖNELETRAJZBÓL

A harmincas évek elején fellendülő munkásharcokkal szemben a burzsoá-földesúri kormány előkészítette az ellentámadást, és nem késlekedett a megtorló intézkedésekkel sem. Végül is 1933 februárjában elhatározta az összes forradalmi szervezetek — a Vasutas Dolgozók Központi Akcióbizottsága, az Általános Munkásszövetséghez nem csatlakozott szakszervezetek és mások — törvényen kívül helyezését. Ezek közé tartozott a kolozsvári Vasutas Munkások Szakszervezete is. A határozatnak megfelelően a közigazgatási hatóságok betiltották a február 12-ére, vasárnapra egybehívott szakszervezeti közgyűlésünk megtartását. A szakszervezeti székházat csendőrök vették körül, és behatolva az épületbe, barbár módon feldúlták.

A kialakult helyzetben gyors és határozott cselekvésre volt szükség. Az RKP Tartományi Bizottsága úgy határozott, hogy a kormány fellépésére — amely elsősorban a vasutasok ellen irányult — a helyi üzemek munkásainak harci mozgósításával felel. A közgyűlés betiltása, valamint a szakszervezeti székház elfoglalása a gyűlésre érkező munkások soraiból nyugtalanúságot és felháborodást váltott ki. Sürgősen összehívták a pártsejt gyűlését, amelyen Encsel Mór, az RKP Tartományi Bizottságának tagja is részt vett. A gyűlésen elhatároztuk, hogy hétfő reggelre, a vasúti üzemek elfoglalásával egybekötött sztrájkba lépünk. Világos volt azonban, hogy ezt a határozatot egy szélesebb képviseleti szervnek, az Akcióbizottságnak kell támogatnia, ugyanakkor a KISZ-sejtnek is be kell kapcsolódnia az akcióba.

Megállapodtunk abban, hogy még aznap este egy szélesebb körű — természetesen illegális — gyűlést szervezünk, amelyre az említett szervezetek legaktívabb és leghatározottabb tagjait hívjuk meg. Elkészült a résztvevők névsora, s ennek alapján a pártsejt tagjai bejárták a vasutas negyedet, és mozgósították a gyűlésre.

A gyűlés színhelyéül Sántha Géza vasutasnak a negyedben levő lakását szembeltűnk ki. A vasúti munkásokon kívül az RKP-sejt tagjai mellett jelen voltak a KISZ és a Forradalmi Szakszervezeti Tanács képviselői. Sok hozzászólás részletezte az események lefolyását, majd elkészítettük az általános politikai helyzet, valamint a vasutasok helyzetének és hangulatának felmérését tartalmazó összefoglaló értékelést. A tanácskozás eredményeként a jelenlévők egyhangúlag elfogadták az illegális pártsejt gyűlésén megfogalmazott ama javaslatot, hogy másnap reggel — február 13-án — az üzemek elfoglalásával egybekötött sztrájkot robbantunk ki. Azok-

ban a szervezési intézkedésekben is megállapodtunk, amelyeket a sztrájk zavartalan kibontakozása szempontjából szükségesnek tartottunk. Még az éjszaka folyamán értesítettük a forradalmi tevékenységük miatt elbocsátott, de a munkások rokonszenvét élvező elvtársakat, hogy reggel jöjjenek be a műhelybe, és vegyenek részt a sztrájkban.

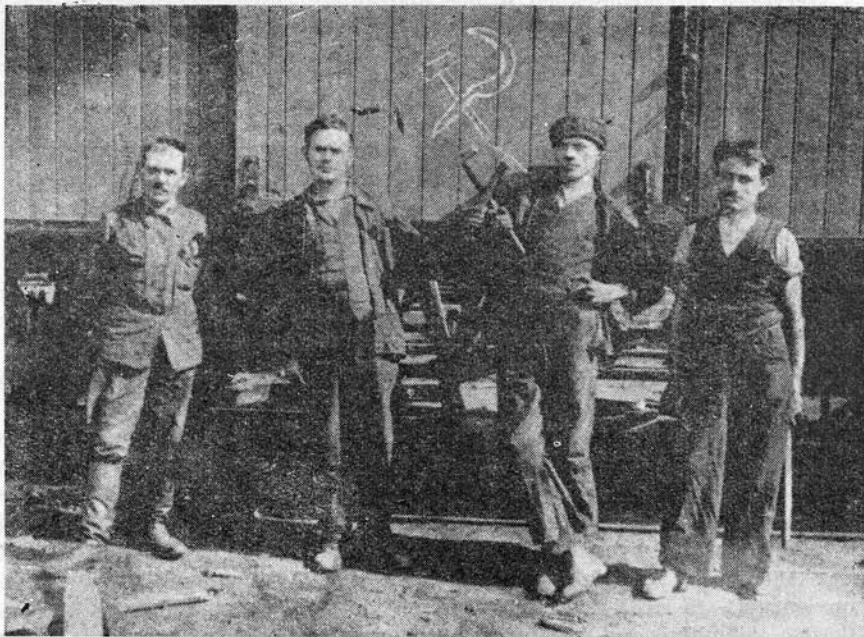
A „külvilággal“ való kapcsolattartásra négy elvtársat jelöltünk ki: Szócs Bélát, akinek az volt a feladata, hogy a sztrájkolók és a helyi hatósági szervek között biztosítsa az érintkezést, Tóthot, hogy a grivicai vasutasokat értesítse, Bukarestbe küldtük, Hevesit ugyanezzel a céllal Nagyváradra és Szatmárra, egy másik elvtársat pedig Piskibe, illetve Brassóba irányítottunk.

Reggel aztán, a közösen megállapított terv alapján, mindenki a maga munkahelyén az Akcióbizottság többi tagjának is tudomására hozta az elfogadott határozatokat. Osztályonként és munkahelyenként pontosan kijelölték mindenki feladatát. Megalakult az a csoport is, amelyre a kompresszoros sziréna elfoglalásának és meghúzásának a feladatát bízta, mivel a gőzszirénát elővigyázatosságból még az első sztrájk után leszerelték. A csoport élén két RKP-tag, Ion Stănase és Hagymási György állott. Az öntödében Mihai Bolica, a kovácsműhelyben Brinzaş és Maier, a mozdonyrészlegen Grigor Moraru és Niman, az esztergályosműhelyben Sántha és Tóth, a személyvagon-osztályon Ostache Augustin KISZ-tag, a tehervagon-osztályon pedig magam adtam a sztrájkra mozgósító jelt. Mindnyájunkat segített az Akcióbizottság többi tagja is. Megjegyzem, hogy az említett elvtársak valamennyien párt- és KISZ-tagok voltak. A jelt az erre a célra előkészített üllök, vagonütközők, különböző vas- és sinderabok kongatásával kellett megadni. Az üzemszervezetek felelőseivel előre megállapodtunk abban, hogy a meghatározott pillanatban minden további utasítás nélkül adják meg a jelt, és az egész üzemszervezettel gyülekeznek a kijelölt helyen.

Pár perccel a sztrájk megkezdése előtt Grigore Vaidasigan, Martonosi János és Bartos János elvtárral a vagonütközők között tartózkodtam. Izgatottan figyeltem órámat, hogy megadhassam a jelt, de a szirénához kijelölt csoport mintegy két perccel korábban húzta meg a szirénát. A sziréna hangjának hallatára mindnyájan ütni kezdtük a vagonok ütközőit, aztán csoportokban elindultunk a gyülekezési hely irányába. Közben arra is ügyeltünk, hogy minden gép le legyen állítva, és senki se maradjon a munkahelyén.

Emelvényeket hevenyészítettünk, amelyekről beszédeket tartottunk a munkásoknak. Az előző esti megállapodásunk szerint elsőnek én beszéltem, majd Meşiu, Popa, Timofi és más elvtársak követtek. Miután a kormánynak és a helyi hatóságoknak szakszervezetünk ellen foganatosított megtorló intézkedéseiről, valamint a munkások követeléseiről — s ezek között a forradalmi tevékenység miatt elbocsátott munkások azonnali visszavételéről — beszéltem, az üzemek elfoglalásával egybekötött sztrájk kihirdetését javasoltam. Az utánam felszólalók is támogatták javaslatomat. Ezután a gyűlés lelkesen megszavazta a sztrájk kihirdetését az általunk előzetesen elkészített javaslatok alapján. Ötven elvtársból álló sztrájkbizottságot választottunk. Kimondottuk, hogy ettől a perctől kezdve a sztrájkbizottság jóváhagyása nélkül senki sem hagyhatja el az üzem területét, és senki sem léphet be oda. Így az egész műszaki és adminisztratív személyzet is az üzemen belül maradt.

Megválasztottuk a tárgyalásokon részt vevő küldöttséget, létrehoztuk a sztrájkőrségeket a kapuk, a telefonközpont és a sziréna elfoglalására, s ezek élén egy-egy felelős állt: Darkó és Ostache a kapunál, Botos a telefonközpontnál és

1930 nyarán a kolozsvári Vasúti Műhelyekben (Balról jobbra: I. Blanaș, Kelemen István, Pavel Bojan, Traian Iloviți).

Stănase a szirénánál. Megszerveztük az üzemek területét őrző gardákat is. A Nicolae Curta vezetése alatt álló tűzoltó csoport, minden eshetőségre felkészülve, előkészítette a tűzoltó-berendezéseket.

Közben az üzemi adminisztráció besúgói — köztük Florian, Creveanu és Crișan — a vezetőséghez siettek, hogy értesítsék a történekről. Ott azonban — meglepetésükre — már a tárgyalásokra kiküldött munkádelegáció és több munkás várta őket. A három lesütött fejű áruút a munkások elé vezették, akik lehurrogták őket, csak a sztrájkbizottság közbelépésére menekültek meg a felháborodott tömeg haragjától.

A sztrájk február 13-án reggel nyolc órától február 14-én körülbelül déli egy óráig tartott. Ezalatt a munkásság és a műszaki-adminisztratív személyzet nem hagyta el az üzem területét. Már az első nap folyamán az üzem vezetősége — küldöttségünk jelenlétében — telefonon tudomására hozta a CFR Vezérigazgatóságának azokat a követeléseket, amelyekért sztrájkba léptünk. Egy másik küldöttség, amely három munkásból és az adminisztráció egy képviselőjéből állt, a CFR Tartományi Igazgatóságához ment tárgyalni, ahonnan azonban eredmény nélkül tért vissza. A mozdonyjavító csarnokban összegyűlt munkásokat állandóan tájékoztattuk az eseményekről. Meșiu, Popa, Timofi és más elvtársak beszédeinek köszönhetően a sztrájkoló munkások hangulata mindvégig emelkedett volt. Kulturális-nevelő tevékenységet is folytattunk: a munkásokból spontán módon alakult dalárda forradalmi énekeket adott elő.

Jómagam és egynéhány mellém beosztott elvtárs, köztük Bartha, Brinzaș, Balica és a KISZ-tag Ostache, a sztrájk szervezési kérdéseivel foglalkoztunk. Gon-

doskodtunk a sztrájkörsegek és a védelmet ellátó gárdák rendszeres váltásáról. Éjjelre megerősítettük ezeket a csoportokat. Voltak olyan esetek is, amikor a sztrájk rendjének biztosítása szükségessé tette beavatkozásunkat. Ez történt akkor, amikor a vezetőség erőszakoskodott a bejáratot őrző csoporttal, követelvén, hogy nyissa ki a kaput és a munkások hagyják el az üzemeket, vagy pedig amikor kísérletet tett a telefonközpontot őrző csoport megfélemlítésére, és a helyiségből való távozást akarta kierőszakolni.

Az első sztrájknap és éjjel viszonylag csendesen telt el. A sztrájkolók hozzá tartozói élelmiszert hoztak a kapuhoz. A külvilággal való kapcsolat az előre meghatározott módon történt, a sztrájkbizottság jóváhagyása nélkül senki sem távozott, és senki sem lépett be az üzem területére. Az éjszaka folyamán egyesek megkísérelték elhagyni az üzemet, köztük például Hosszú mester, aki a kerítésen próbált átugrani, de sikertelenül, mert az őrök rajtacsípték s a kerítés tetejéről a földre dobták. Hosszút — aki keményen büntette a munkásokat, igazságtalanul levágta akkordjukat — rossz emberként ismerte az egész üzem, s most alkalom adódott a vele való leszámolásra.

A második sztrájknap kora hajnalán a gárdákat és őrsegeket ellenőrző elvtársaktól tudtuk meg, hogy az üzemeket erős katonai egységek vették körül. A bekerítési művelet éjszaka, a sötétség leple alatt hajtották végre, s így nem adhattunk számot magunknak arról, hogy mi is történik az üzemen kívül. A helyzetet csak akkor mérhettük fel, mikor egészen kivilágosodott. Kívülről senki sem közelíthette meg az üzem kerítését, s azokat, akik ezt megpróbálták, a karhatalom emberei már a főbejárat előtti hídon megállították. Ennek következtében kapcsolatunk a külső szervekkel teljesen megszakadt, semmilyen hírt vagy útbaigazítást nem kaphattunk.

A helyzet egyre súlyosbodott, s a sztrájkbizottság — tapasztalat hiányában — nemigen tudott megfelelni az új követelményeknek. Ahelyett, hogy maga a sztrájkbizottság ült volna össze a kialakult helyzetnek megfelelő intézkedések kidolgozására, közgyűlést hirdettünk, amelyen én és Simion Prodan KISZ-tag bátorító, a sztrájkolók harci szellemét fokozó beszédet tartottunk, szolidaritásra, ellenállásra és az üzemi őrsegek megerősítésére szólítottuk fel a munkásokat. Elhatároztuk, intézkedünk, hogy a szíréna állandóan szóljon.

Olyan, mondhatni komikus események is bekövetkeztek — miközben a helyzet mind komolyabbra fordult —, hogy Mețiu, a legjobb szónokunk, az előző nap és éjjel tartott beszédei miatt berekedt, s nemcsak beszédet nem tudott mondani, de szűkebb körben is csak kézjelekkel tudtunk vele értekezni.

Miután a hivatalos közegek megtiltották az élelmiszerbeadást, a sztrájkbizottság intézkedett, hogy a műszaki-adminisztratív személyzet se jusson élelemhez, ne főzzenek számukra az inasok kápterijében. A Vörössegély és Munkássegély — a hatóságok megtorló intézkedései ellenére — élelmiszert és cigarettát juttatott be az üzembe a sztrájkolóknak. Erre a célra a KISZ-tagokat mozgósították, akiknek a Nádas-patakon át sikerült behatolniuk az üzembe. Ezenkívül a kajántói hídon a mozdonyok segítségével is szállítottak élelmiszert. Amikor az üzem mellett haladtak el, a kengedett gőzbe burkolt mozdonyokról dobták le az élelmiszerral megrakott zsákokat. Bár a bejutott élelem nem elégítette ki a szükségleteket, abban a helyzetben maga az akció is nagy erkölcsi támogatást jelentett a sztrájkoló munkásoknak.

Ahogy telt az idő, a helyzet egyre súlyosabbá vált. A hatóság magasrangú képviselői, Prodan tábornokkal, a hadtestparancsnokkal és a városi rendőrkapitánnyal

az élen, a főbejáráthoz érkeztek. Mialatt a sztrájkőrsek és önvédelmi gárdák megerősítésével foglalkoztunk, a tüzoltók pedig felkészültek a támadás visszavetésére, értesítettek, hogy a hadsereg alakulatai áttörték a kerítést, és az üzem területére léptek. Egy nagyobb munkáscsoporttal a helyszínre mentem, és megakadályoztam a hadsereg belépését. Onnan a főkapuhoz siettem, ahol a hatósági vezetők — akikhez Bukarestből jövet Ostrogovici, az üzem igazgatója is csatlakozott — a gyorsan felállított, ideiglenes emelvényről beszédet intéztek a kapuhoz közeledő munkáscsoportokhoz. Rövid szaváltásra került sor köztem és Prodan tábornok között, aki az elváláskor azzal fenyegetett meg, hogy golyót kapok a hátamba.

A hatóságok vezetőemberei, az igazgató és a hadsereg jelenléte serkentőleg hatott az adminisztrációs vezetőség, Chiveleanu mérnök-aligazgató és besúgók aknamunkájára. Biztatásomra és főleg az RKP-tagok javaslatára a kapunál álló sztrájkoló csoportok az üzem belsejébe húzódtak. Itt azonban már a mérnökök által felbízott főkönyvelő tartott beszédet a sztrájk befejezése érdekében. Egy másik helyen pedig Crişan, a sziguranca embere tette ugyanezt. A sztrájkolókat tehát minden oldalról zaklatták, a hangulat egyre feszültebb lett. Ilyen körülmények között azonban sem a sztrájkbizottság, sem mi, annak vezetői, nem ébredtünk a kollektív tanácskozás fontosságának tudatára, nem ismertük fel annak szükségességét, hogy együttesen kell kidolgoznunk a tennivalók tervét, hogy ne eresszük ki kezünkben a sztrájk vezetését. A forradalmi tevékenység miatt elbocsátott — a sztrájk kirobbanásakor titokban az üzembe jött — elvtársak elmentek, hogy megmeneküljenek a letartóztatástól. Ez negatívan hatott a sztrájkbizottságra. A városból semmilyen hírünk nem volt. Nem tudtuk, hogy Kolozsvár üzemeinek munkásságát mozgásba hozta szirénánk hangja, s a kommunisták irányításával megmozdult, beszüntette a munkát.

A helyzet mindinkább a sztrájk rovására alakult. A kapunál levő sztrájkőrsek — amelyet kimerített a hatóságok külső, valamint a mérnökök és általában az adminisztráció üzemem belüli nyomása — nem tudott többé kitartani. Amikor újra a kapuhoz érkeztem, már nyitva találtam, s a sztrájkolók kezdték lassanként elhagyni az üzem területét. Így hát a sztrájk rendezetlenül ért véget.

Látva a dolgok alakulását, én is a kifelé özönlő sztrájkolók közé vegyültem, arra számítva, hogy észrevétlenül eltűnhetek. A kapu előtt azonban — ahol már felsorakozott a rendőrök és besúgók kordonja — Vinitchi mérnök felismert, és a sziguranca letartóztatott.

Innen az állomás közelében levő őrszobába vittek. Rövid idő múlva más elvtársakat, köztük Simion Prodan és Mezei Viktort is idehozták. Belétek őket az ajtón, és a rendőrök gumibotokkal rontottak rájuk. Mindezek láttán — tekintettel a sztrájkban és a munkásmozgalomban betöltött szerepemre, párttagságomra — a rendőrökre kiáltottam, és követeltem, hogy hagyják abba a verést. Fellépésemtől meglepődve abbahagyták az ütlegelést, de máskülönben sem volt kifizetendő számukra a feltűnést keltő zaj éppen az állomás környékén, ahol a helyzet még nem tisztázódott teljesen. Este, miközben a rendőrkapitányságra szállítottak minket, néhány részeg rendőr nekem esett és ütlegelt.

Az 1933. februári 13—14-i kolozsvári események méretei olyan nagyra nőttek, hogy nemcsak a sztrájkbizottságot, de az RKP Tartományi Bizottságát is meghaladták: figyelmünk nem terjedt ki az események különböző irányú kibontakozása esetén alkalmazandó intézkedések előzetes megfogalmazására. A sztrájkbizottságnak nem volt kinevezett titkársága, amely megoldja az operatív kérdéseket, és összehívja a bizottsági gyűlést a sztrájk alakulásának elemzésére. Nem állapod-

tunk meg azokban a módszerekben sem, amelyeket a hatósági megtorlások esetén alkalmazunk. Az RKP helyi szervezetei nem tettek meg mindent azért, hogy állandó kapcsolatot tartsanak a sztrájkbizottsággal, hogy ismerjék a sztrájkolók hangulatát, hogy tájékoztassák a sztrájkbizottságot a városban kialakult helyzetről és hogy kellő pillanatban megfelelő taktikai utasításokat adjanak.

Ha a sztrájkolók pontosan ismerték volna a városban kialakult helyzetet, ha tudták volna, hogy a kolozsvári munkásság abbahagyta a munkát és kivonult az utcára, elszántabbak lettek volna, s az ellenséges elemek sem mertek volna nyíltan ellentámadásba lendülni. Mi azt hittük, hogy magunkra hagyatva, elszigetelten harcolunk, és nem volt tudomásunk arról, hogy az üzemek munkássága szolidaritást vállalt velünk és tüntetett Kolozsvár utcáin. Petru Matias, a forradalmi szakszervezetek tartományi titkára később mondta el nekem, hogy a tüntetők az ő utasítására vonultak el az állomástól a város központja felé, arra gondolva, hogy ezzel a taktikával elvonják a hatóságokat a sztrájk színhelyéről. Természetesen sokkal jobb lett volna, ha a tüntetők a vasúti műhelyek elé vonulnak, és az ott várakozó családtagokkal és hozzátartozókkal — akiket a rendőrök és csendőrök megakadályoztak abban, hogy élelmiszert juttassanak a sztrájkolóknak — együttes nyomást gyakorolhattak volna kívülről a hatóságokra. A város központjában a rendőrök tüzeltek a tüntetőkre, egyet meg is sebesítettek.

Meg kell jegyeznem, hogy a KISZ-tagok az RKP-tagok oldalán a vasúti műhelyekben szervezett összes akciókban részt vettek; majd a sztrájk idején annak a csoportnak álltak az élén, amely megakadályozta a kerítést áttörő katonai egység behatolását az üzem területére. A KISZ-tagok a sztrájkjal való szolidaritásra mozgósították az inasokat és sajátos követeléseik — jobb koszt, munkaruha — teljesítését sürgető akciókat szerveztek.

A sztrájk idején elkövetett összes hibák ellenére — amelyek elsősorban a sztrájkbizottság és az RKP helyi szerveinek tapasztalathiányával magyarázhatók — a kolozsvári vasúti munkások bátorságról, áldozatkészségről és határozottságról tettek tanúbizonyságot. A sztrájk nyomán a munkások harci szelleme tovább erősödött, a letartóztatottak helyére új forradalmi harcosok léptek, akik becsülettel védelmezték a sztrájkban kiharcolt munkástekintélyt.

PAVEL BOJAN

Ifjú harcosokra, kommunistákra emlékezünk

A CELLA CÍMŰ KOMMUNISTA BÖRTÖNŰJSÁG TÖRTÉNETE

A kommunista harcosok többsége a tőkés-földesúri rendszer börtöneinek és internálótáborainak embertelen életkörülményei között sem maradt tétlen, küzdött a pártért, az ügyért, önmaga és elvtársai életéért. A Román Kommunista Párt történetének egy-egy fejezetét idézik fel a kommunisták börtönben és internálótáborokban eltöltött éveinek emléktárgyai. Ezek, bár legtöbb esetben személyhez kötöttek, a mozgalom tárgyi bizonyítékai. A történelmi viszonyok — a párt illegális helyzete, fasizmus, háború — következtében kevés ilyen tárgy és írott dokumentum maradt fenn. Más részről az idősebb harcosok elhalálása után ezek a dolgok

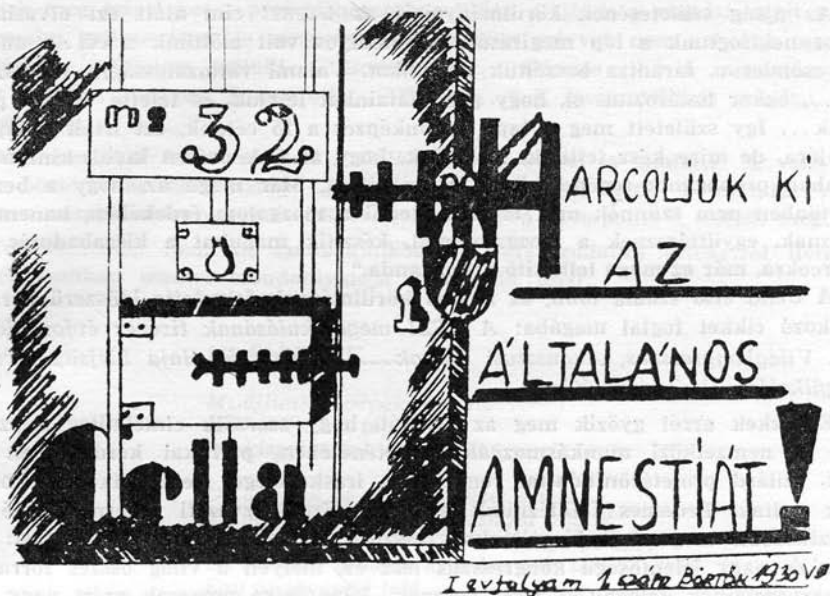
részint eltűntek, részint felkutatásuk és hitelességük megállapítása nagy nehézségekbe ütközik.

Különösen nagy történelmi értékük azoknak az emlékeknek van, amelyeknek létrejötte a párt tevékenységének valamely lényeges mozzanatával áll szoros kapcsolatban. Ilyen szempontból felbecsülhetetlen a jelentősége a börtönökben és internáló táborokban készült propaganda-anyagoknak. Ezek között is különleges helyet foglalnak el a börtönűjságok. Csak kevés maradt fenn belőlük, hiszen a börtönből kiszabadult, állandó zaklatásnak, házkutatásoknak, újabb letartóztatásoknak kitett kommunisták nemigen őrizhettek lakásukon illegális tevékenységükkel, a börtönben töltött idejükkel kapcsolatos dokumentumokat.

Ennek ellenére a szakemberek több börtönűjságot kutattak és dolgoztak fel. Így, ez ideig ismertté váltak olyan börtönűjságok, mint: a *Bilincs* (kolozsvári katonai börtön, 1926), *Bolševicul în cătușat* (doftánai börtön, 1932), *Doftana* (doftánai börtön, 1924), *Doftana Roșie* (doftánai börtön, 1932), *Jilava Roșie* (zsilavai börtön, 1935). A tudományos kiadó gondozásában 1963-ban megjelent bibliográfiai ismeretetés (Titu Georgescu — Mircea Ioanid: *Presă P.C.R. și a organizațiilor sale de masă, 1921—1944.*) 78. lapján említés történik a *Cella* című börtönűjságról is. A szerzők azonban nem ismerik eredeti példányait, és valószínűleg ezért tévesen azt írták, hogy ez a lap a kolozsvári katonai börtönben készült. E cikk írója abban a szerencsés helyzetben van, hogy ismeri a *Cella* eredeti első számát, és így pontos képet adhat születéséről, tartalmáról és fennmaradásának körülményeiről.

A *Cella* első száma 1930 augusztusában készült a marosvásárhelyi börtön 32. számú cellájában. Születésének körülményei szorosan kapcsolódnak a kommunista párt 1930. januári „L.L.L.” kampányához (Liebknecht, Luxemburg és Lenin halálának évfordulójára meghirdetett harci hét). Ez alkalommal a párt irányításával Marosvásárhely ifjómunkásai is akcióba léptek. Január 15-én délután kb. 400 ifjómunkás tüntető felvonulást rendezett a város utcáin, követelve a kommunista párt legalizálását és az 1929 áprilisában bezárt munkásotthon megnyitását. A munkásotthon elé vonuló ifjak önhatalmúlag feltörték az állami szervek pecsétjét, és minden hatósági engedély nélkül kinyitották a munkásotthont. Mindez természetesen nem maradt megtorlás nélkül; még akkor éjszaka (január 15-ről 16-ra virradóra) letartóztattak 30 ifjómunkást. A letartóztatott ifjak éhségstrájkba léptek. A helyi hatóságok gyors megoldáshoz folyamodtak: a fogvatartott 30 ifjómunkás közül 9-et tüntetés szervezése és a munkásotthon erőszakos kinyitása vádjával több hónapi börtönbüntetésre ítélték, megfellebbezték azonban az ítéletet, s ezért a többiekkel együtt ideiglenesen őket is szabadlábra helyezték. De a fellebbezést visszautasították, így aztán júliusban a hozott ítéleteket végrehajtották (csak Bernáth Andor esetében történt kivétel, ugyanis a párt utasítására ekkorra ő már illegalitásba vonult).

Az elítélt ifjómunkásokat a marosvásárhelyi törvényszéki börtönbe zárták. Egyik csoportjukat a börtön 32-es számú cellájában helyezték el. Ebben a zárkában született meg a *Cella* börtönűjság. Kezdeményezője és szerkesztője Veress Pál egykori ifjúkommunista, majd a munkásmozgalom ismert személyisége (jelenleg Kolozsvárt él) így nyilatkozik a *Cella* létrejöttéről: „24 éves ifjú voltam akkor, a mozgalomban azonban már eléggé járatos. 1923-ban kapcsolódtam be a szakszervezeti mozgalomba, 1926-ban az RKP tagja lettem, titkára voltam a Vasmunkás Szakszervezet marosvásárhelyi szervezetének. Mint ismeretes, a Vasmunkás Szakszervezet 1930-ban már illegálisan működött (az 1929-es temesvári kongresszus óta). Hogy miképpen született meg a *Cella* ötlete, ezt csak azok érthetik meg, akik börtön-

A VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK

tönben ültek az illegalitás éveiben. Nehéz ugyanis elképzelni a kommunisták börtönmagányának lélektani vonatkozásait. Mi, akik hozzá voltunk szokva az állandó tevékenységhez és állandó feszültségben éltünk, nem tudtuk elviselni a semmittevést, kellett valamit csinálnunk, le kellett kötnünk gondolatainkat. Belső kényszer szülte ez a börtönűjság! Kivitelezésében részt vett Löbl Márton marosvásárhelyi ifjúságunk is, aki akkor velem együtt ugyanabban a cellában volt.

Valóban, ha figyelmesen áttanulmányozzuk a *Cella* tintaceruzával teleírt hat oldalát (három 34×21 cm-es közönséges írópapíron), minden cikk, azoknak is minden sora a börtönbe zárt kommunista gondolatvilágát, a mozgalom sorsa iránti aggodalmát bizonyítja.

A *Cella* első oldalán a 32-es börtöncella stilizált rajza látható. A rajz jobb oldalán ez a szöveg áll: „Harcoljuk ki az általános amnesztiát!” Alatta az újság keltezése: *I. évfolyam, 1. szám. Börtön, 1930. VIII.* A rajz és az említett szöveg alatt két kalapács és két sarló között a „Világ proletárjai, egyesüljetek” nyomtatott betűvel megrajzolt jelszó olvasható.

A *Cella* céljáról mindjárt az első oldalon ezt írja a vezércikk szerzője: „Ez a kis börtönlap nem azzal a céllal indul, hogy kinti elvtársainknak a mozgalomban propaganda segédeszközüül vagy a mozgalom helyes irányának mutatására szolgáljon. Ehhez gyengék vagyunk... Így fő célunk: az önképzés... Az aktív mozgalomtól elválasztanak a börtönfalak... A reakció és a börtönterror minket, bezártakat megfosztanak attól a lehetőségtől, hogy aktívan részt vegyünk a mozgalomban, hiszen még azt is megakadályozzák, hogy szellemi táplálékainkat, melyekre feltétlen szükségünk volna, kívülről szerezzük be. Az önképzés fegyverével harcolunk a burzsoázia börtönrejszimjének reakciós törekvései ellen, a proletár öntudatunk, energiánk győzni fog!”

Az újság születésének körülményeiről az *Üzenet* cím alatt ezt olvashatjuk: „Mikor nekifogtunk a lap megírásához, homályos volt előttünk a cél... untuk a nagy esőndet... fáradtra beszéltük magunkat. Valami változatosságra volt szükségünk... ekkor határoztuk el, hogy gondolatainkat leírjuk, és felette vitákat provokálunk... Így született meg a lap. Az önképzés a fő célunk, ezt írtuk a lap első hasábjára, de mire kész lettünk, rájöttünk, hogy az önképzésen kívül, kint a mozgalomban propaganda-segédesszközül is szolgálhat. Már maga az, hogy a bezártak a börtönben nem szünek meg tevékenykedni a mozgalom érdekében, hanem gondolkoznak, együttéreznek a mozgalommal, készítik magukat a kiszabadulás utáni új harcokra, már ez maga lelkesítő propaganda.“

A *Cella* első száma több, az akkori körülmények felvetette időszerű kérdéssel foglalkozó cikket foglal magába: *A VSZI megalakulásának tízéves évfordulója és az V. Világkongresszus, Augusztusi harcok... , Lupény és Haja Liefsitz elvtársnő meggyilkolásának évfordulóján.*

E cikkek arról győzik meg az olvasót, hogy szerzőik elméletileg képzett, a hazai és nemzetközi munkásmozgalom történetében, politikai kérdésekben tájékozott, szilárd proletáröntudattal rendelkező, íráskészséget nem nélkülöző kommunisták voltak. Erdemes felidézniünk a Vörös Szakszervezeti Internacionálé 1930 augusztusában megtartott V. világkongresszusa jelentőségéről írt méltatást: „Hatalmas és nagy jelentőségű kongresszus lesz ez, melyen a világ összes forradalmi szakszervezeteinek delegáltjai részt vesznek. Jelentősége nemcsak azért nagy, mert a forradalmi tömegek által választott delegáltak a harcok proletármilliók szimpátiáját viszik a Kommunista Internacionálé vezetése alatt álló Szakszervezeti Internacionálé kongresszusára, hanem főképp azért, mert ez a jelen helyzetben, a kapitalizmusnak háború utáni harmadik periódusában a szakszervezeti mozgalom helyes irányát és taktikáját van hivatva meghatározni.“ A cikk a továbbiakban rövid áttekintést nyújt a VSZI történetéről.

Az augusztusi harcok... című írásban a szerző az 1929. augusztus elsejei nemzetközi proletár harci nap eseményeit ismerteti. Jelentőségükről megállapítja: „Az elmúlt év augusztusa nevezetes dátumokat iktatott be a román proletariátus osztálymozgalmába... Dátumok, amely alkalmakkor a proletariátus, nemzetközi és országos méreteiben megmozdult és harcot kezdett az imperialista törekvések ellen, kampányt szervez, tüntet ellene. Megemlékezik mártírjairól, s meggyilkoltatásukért a megtorlást harccá szervezi.“

Az 1929. évi lupényi vérengzés és Haja Liefsitz meggyilkolása évfordulóján írt cikkek a proletariátus osztálygyűlöletét fejezik ki azokkal szemben, akik anyagi érdekük és hatalmuk védelmében sortűztől, gyilkosságoktól sem riadtak vissza. „Április 7... augusztus 1... augusztus 10: Lupény... fordulatok... megmozdulások, akciók napjai... A proletariátus indul... támad... A burzsoázia sortűzzel, szuronyrohammal rendet teremt... Rendet teremt... úgy mondják ők. A múlt év augusztus 10-én is így teremtett rendet a Zsilvölgye lázongó rabszolgái között a fegyver, sortűz. Emlékszünk rá... látjuk 110 sebesült bányarabszolga haláltusáját, köztük 21 hamuszürkére fakult hulla-arcot... Látjuk az ittas katonák megtorpant sorfalát, a parancsra elsütött füstölő fegyvereket, amelyekkel a Zsilvölgyében rendet teremtettek.“

Megindultan olvassuk ma is a szerző megrázó szavait, melyekkel Haja Liefsitz ifjúkommunistára emlékeztet: „Szorulatok ökölbe, proletárkezek, és lendüljetez magásra bosszúloan az orgyilkos felé... Szemetekből könnyeket ne csaljon a fájdalom mártírhalált halt elvtársnőnk, Haja Liefsitz meggyilkolásának évfordulóján. Kemé-

nyítsék meg szíveteket s proletárharcoshoz illően álljátok a csapást, amit a burzoá rezsim gyilkos terrorja ránk mért... Kemény szívvel, nem zokogva menjünk támadásba... Félelem nélkül... Bosszúloan... Óérette... s a mozgalomért... Ahogy ő tette... Ahogy ő tanította... Bátran..." E megemlékezés minden mondata költészet.

Az ismertett írások mellett a Cellában egy verset is találunk. A vers szerzője a börtönűjság szerkesztője. „Tudom, nem irodalmi érték — mondja Veress elvtárs a versről mosolyogva. — Kérem, ne is ilyen szempontból ítéljék meg.“

Természetesen nem áll szándékunkban a vers irodalmi értékeiről ítélni, idézését azonban eszmei mondanivalója indokoltá teszi:

MI ÉLETÜNK...

Mi állunk a gépek mellett...
Mi hordjuk a téglát
Mi kiszolgáljuk a heréket...

De agyunk az öntudat tüzét szítja
Szemünkben a gyűlölet lángja világít
Nehéz robot testünkből kiszajtolja az erőt
De lelkünkt minden akarása utat tör
Egy új jövő felé...

Esténként robot után
Apró csoportok
Gyülekeznek.
Kunyhók falai között,
Erdőszéleken.

És szánt a szó, az öntudat talajában
Erősebb lesz a meggyőződés
Gyorsabb az iram...
Előre!!

Karvaly pofájú bérencek figyelik lépésünket
Szadista kéjjel vert testünk fájdalmát
Kínzókamrák véres falai habzsolják...
Aztán börtöncellák szürke egyhangúsága...
Magába zár... hónapok... évek
Mi törhetetlenül kivárjuk

Egy kicsit sápadtabb lesz az arcunk...
A köhögés gyakrabban fog el,
De lelkünkt minden akarása
Tovább a mozgalom... tovább...

Kunyhók falai között...
Erdőszáleken...
Apró csoportjai mindig gyülekeznek.

Mi indulunk új rohamra
Megdőnteni ezt a társadalmi rendet...

A Cella utolsó sorai a „kintlévő elvtársakhoz“ szólnak, arra szólítják fel őket, hogy ne feledkezzenek meg azokról, akik „...az ország különböző börtöneiben a mozgalomtól elszakítva egészségtelen sötét cellákba zárva, a börtönkoszttól lassú éhhalálra ítélve élik rabságba vetett életüket... Akiknek legtöbbet jelentett a moz-

galom és akik legtöbbet jelentettek a mozgalomnak“. A felhívás utolsó mondata „a kis börtönlap“ féltését s egyszersmind terjesztésének szükségességét fejezi ki. „Ügyelj!! ne piszkítsd be, hogy más is olvashassa!!! Ha elolvastad a lapot, húzz egy vonást!!!“

A *Cellának* 1930 októberében elkészült a 2. száma is, amelyet a szerzők a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 13. évfordulójának szenteltek. Ez a szám azonban nem maradt fenn, rejtekhelyén, a 32. börtöncella padozata alatt megsemmisült. Az első szám eredeti példánya is teljesen a véletlennek köszönheti fennmaradását. Kiszabadulásuk alkalmával az ifjúmunkásoknak sikerült a *Cella* első számát kicsempésznüük. Ez a szám aztán kézről kézre járt a marosvásárhelyi ifjúmunkások között, akik később elrejtették. A felszabadulás után hosszú ideig úgy látszott, hogy a *Cella* első száma is eltűnt vagy megsemmisült. Szerencsére nem így történt, 1951 tavaszán az egyik marosvásárhelyi ház eresze alól előkerült teljes épében. Rongy- és újságpapír-burkolata megvédte az enyészettől.

Ezután a *Cella* eredeti példányáról a marosvásárhelyi orvostanhallgatók vékony papírra gépelt másolatokat készítettek, több példányban. E másolatok körforgása révén vált aztán ismertté a *Cella* első száma.

A marosvásárhelyi törvényszéki börtön 32-es cellájában készült börtönújság története parányi része hazánk munkásmozgalma történetének.

BUNTA PÉTER

Szócs Agnes
metszete